

Наталія Петрівна ЛОПОНОСОВА

аспірантка, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1611-9333>

e-mail: 19062000nl@ukr.net

УГОДА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ ЦИВІЛІСТИЧНОГО ПРОЦЕСУ: ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Статтю присвячено концептуальним засадам цивільно-правових договорів, які укладаються у процесі медіації та які пов'язано із цивілістичним процесом: господарським процесом, цивільним процесом, нотаріальним процесом, виконавчим процесом тощо. Підтримано наукові висновки про те, що цивільний процес, господарський процес, виконавчий процес, нотаріальний процес, медіація в аспекті комплексного захисту приватних прав громадян та юридичних осіб в юридичних процесах в юриспруденції доцільно розглядати в значенні «цивілістичного процесу». Науково-практичний аналіз норм Господарського процесуального кодексу України, Закону України «Про медіацію» доводить, що процедура медіації може застосовуватися тоді, коли розпочалося судочинство в господарському суді. Водночас на момент проведення цієї процедури розгляд справи зупиняється і всі процесуальні та процедурні дії з врегулювання господарського спору шляхом медіації відбуваються в межах, в спосіб, що визначено Законом України «Про медіацію».

Ключові слова: медіація, суд, сторони медіації, судовий захист, позасудовий захист, захист прав, договір, господарський процес, цивілістичний процес

ВСТУП

З часу прийняття Закону України «Про медіацію» (далі – Закон) [1] в Україні офіційно закріплено термін «угода за результатами медіації» та розкрито його зміст. Укладення та підписання угоди за результатами медіації, ґрунтуючись на дотриманні базового принципу медіації – принципу добровільності, зобов'язує сторони дотримуватися положень цієї угоди – цивільно-правового договору. Водночас науково-практичний аналіз поняття «угода за результатами медіації», закріпленого в Законі, доводить, що угода за результатами медіації є цивільним договором (правочином), який укладається усно або письмово. Водночас Закон України «Про медіацію» не містить чітких норм про те, коли саме укладається письмова форма угоди, не дає чіткої відповіді і Господарський процесуальний кодекс України (ГПКУ) на питання про те, чи може бути укладення угоди за результатами медіації підставою для закриття господарського провадження. Відтак, в юриспруденції та в практичній площині виникає низка запитань, на яких немає однозначної відповіді.

Слід також зазначити, що ми підтримуємо наукові висновки про те, що в юриспруденції господарський, цивільний, виконавчий, нотаріальний процеси, а також медіацію доцільно розглядати в контексті цивілістичного процесу [2].

МЕТА статті – науково-практичний аналіз угоди за результатами медіації в системі цивілістичного процесу, а саме господарського. Стаття є внеском у наукову дискусію з доцільності розгляду самостійних юридичних процесів в юриспруденції в контексті цивілістичного процесу, а також з необхідності дотримання в законодавстві України принципу юридичної визначеності, що є складником принципу верховенства права.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, що забезпечили об'єктивність і повноту розкриття теми. Зокрема, діалектичний метод застосовано для виявлення взаємо-

зв'язку між медіацією та системою цивілістичного процесу (цивільним, господарським, нотаріальним і виконавчим процесами), а також для аналізу розвитку правового регулювання медіаційних угод в Україні; системно-структурний метод – для дослідження місця угоди за результатами медіації в системі цивільно-правових договорів і її співвідношення з мировою угодою, договорами в судовому та позасудовому врегулюванні спорів; порівняльно-правовий метод – для порівняння положень Закону з нормами ГПКУ, а також для зіставлення українського підходу до медіації з європейською та міжнародною практикою правового регулювання альтернативних способів вирішення спорів; формально-юридичний метод – для аналізу змісту та правової природи угоди за результатами медіації, тлумачення окремих правових норм, що регулюють порядок її укладення, виконання та правові наслідки. Логіко-правовий метод дав змогу послідовно обґрунтувати висновки про недосконалість чинного законодавства у сфері медіації та сформулювати пропозиції з його вдосконалення (зокрема, внесення змін до ст. 231 ГПКУ).

Тема медіаційних договорів (медіаційних правочинів) не є новою для юриспруденції. Дослідники та вчені, які досліджують процедуру медіації загалом та її запровадження у цивілістичному процесі (нотаріальному, цивільному, виконавчому, господарському) звертають увагу на те, що правове регулювання відносин з укладення цивільно-правових договорів в медіації є дискусійним та потребує вдосконалення на рівні норм закону. Так, наприклад, до такого висновку прийшли О.О. Кармаза, Д.А. Позов та Т.В. Федоренко [3]. Крім того, на дискусійний характер цивільно-правових договорів, укладених під час медіації, звернено увагу й інших науковців [4-6].

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ст. 1 Закону медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Згідно зі ст. 3 Закону його дію поширено на суспільні відносини,

пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських тощо. Крім того, ст. 46 ГПКУ передбачено, що сторони можуть примиритися, зокрема шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу [7].

Тобто, науково-практичний аналіз норм ГПКУ, Закону доводить, що процедура медіації може застосовуватися тоді, коли розпочалося судочинство в господарському суді. Водночас на момент проведення цієї процедури розгляд справи зупиняється і всі процесуальні та процедурні дії з врегулювання господарського спору шляхом медіації відбуваються в межах, в спосіб, визначені Законом.

Тож, проаналізувавши норми Закону, ГПКУ, наукові праці, зазначимо, що зміст терміну «угода за результатами медіації» застосовано та розкрито лише в Законі.

Звертаємо увагу на те, що в ст. 46 ГПКУ передбачено, що сторони можуть примиритися, зокрема шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу; результат домовленості сторін може бути оформлено мировою угодою. Тобто норми Кодексу, хоча прямо і не вказують на те, що домовленості, які буде досягнуто в медіації, можуть оформлюватися в угоді за результатами медіації, але й не забороняють закріплювати результат домовленості сторін медіації в угоді за результатами медіації. На нашу думку, такий висновок слід звести з змісту правової конструкції, застосованої в ч. 7 ст. 46 ГПКУ: «може бути оформлений мировою угодою», що має диспозитивний характер та надає можливість сторонам медіації (спору) вільно розпоряджатися своїми правами та обов'язками в господарському судочинстві на власний розсуд.

В юриспруденції слушно пропонується взяти за основу положення інституту мирової угоди та надати силу виконавчого документа угоді за результатами медіації [8], яка за характером та імперативним змістом ст. 19 Закону (оскільки сторони повинні виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою), може бути виконавчим документом у разі, якщо це передбачено Законом.

Слід також зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону угода за результатами медіації – це угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог Закону. Тобто у вузькому значенні, угода за результатами медіації є актом (документом), який закріплює результат вирішення господарського спору (домовленості сторін господарського спору, який вирішувався шляхом медіації).

Водночас Ю.В. Навроцька слушно доводить, що результати домовленостей сторін стосовно спору, який вже перебуває на судовому розгляді, що досягнуто сторонами в результаті проведеної медіації, може бути оформлено не лише у вигляді мирової угоди, але й у формі відмови від позову та визнання відповідачем позову. Такі правові конструкції не повністю відповідають самій процедурі медіації та її правовій природі, не відображають суті і призначення цього способу врегулювання спору [9].

Дійсно, комплексний аналіз норм ГПКУ, Закону, наукових праць у сфері медіації вказує на те, що угода

за результатами медіації є одним із видів домовленостей, які оформляються у письмовій формі. Ми підтримуємо О.О. Кармазу в тому, що її зміст може бути покладено в основу мирової угоди, яка має силу виконавчого документа та затверджується судом [10]. Відмова від позову та визнання відповідачем позову також можуть вказувати на те, що під час медіації сторони господарського спору дійшли певних домовленостей.

Ми погоджуємося з І.В. Давидовою в тому, що медіація є ефективним інструментом вирішення конфліктів, який відрізняється від традиційних судових процедур. Особливості застосування медіації включають: 1) добровільність – участь сторін у медіації є добровільною, вони можуть в будь-який момент припинити процес, якщо вважають його неефективним; 2) активна участь сторін: у медіації сторони активно беруть участь у пошуку рішення свого конфлікту, вони самі визначають інтереси, потреби та рішення; 3) нейтральний посередник (медіатор) – медіатор не стоїть на боці жодної зі сторін і не вирішує конфлікт за них, його роль полягає в полегшенні спілкування та допомозі сторонам у досягненні взаємовигідного рішення; 4) конфіденційність: процес медіації зазвичай є конфіденційним; інформація, яка надходить під час медіації, не може бути використана у судовому процесі; 5) широкий спектр конфліктів: медіацію може бути застосовано в різних сферах цивільного права, включаючи сімейне право, комерційні спори, нерухомість, спадщину тощо; 6) швидкість та економічність: медіація зазвичай є швидшою та менш витратною процедурою порівняно з судовим розглядом; вона дає змогу ефективно вирішувати конфлікти, уникнути затягнутих та дорогих судових процесів; 7) збереження відносин: медіацію спрямовано на збереження або відновлення відносин між сторонами; медіація сприяє спільному пошуку рішення, що враховує інтереси обох сторін; 8) сторони мають більше влади і контролю над процесом та результатами порівняно із судовим рішенням [11].

Аналіз положень ГПКУ, Закону підтверджують науковий висновок про те, що мирова угода та угода за результатами медіації не є тотожними поняттями. Принципова різниця полягає в тому, що мирова угода: може бути укладена в рамках відкритого судового провадження; має стосуватися лише прав та обов'язків сторін судового процесу; може бути оформлена за результатами вирішення правового спору; вихід за межі предмета судового спору допускається лише за певних умов; затверджується ухвалою суду, яка є виконавчим документом; суд має право відмовити в затвердженні мирової угоди [12]. Водночас і мирову угоду, і угоду за результатами медіації спрямовано на припинення чи зміну спірних господарських правовідносин.

Проаналізувавши норми Закону, ГПКУ, дійдемо висновку про те, що ознаками угоди за результатами медіації є те, що: 1) це правочин (цивільно-правовий договір), що встановлює, змінює чи припиняє права та обов'язки сторін медіації; 2) предмет – результат вирішення спору; 3) принцип добровільності – основний принцип медіації; 4) має письмову чи усну форму (Закон не містить вимог, за яких укладається усна чи письмова форма); 5) її зміст розробляється, а угода укладається самостійно сторонами медіації на принципі самовизначеності; 6) сторонами є сторони медіації (дво-

стороння чи багатостороння – залежать від кількості сторін медіації); 7) умови угоди повинні відповідати Закону; 8) діє принцип конфіденційності; 9) обов'язкова для виконання сторонами медіації; 10) в угоді сторони медіації можуть вийти за межі предмета спору або за межі предмета позову (заяви); 11) угода не повинна містити положень, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави або суспільні інтереси; 12) є підставою для припинення медіації; 13) відноситься до категорії (виду) договорів, які закріплюють результати медіації (домовленості сторін медіації); 14) її виконання покладається на сторони медіації; 15) є юридичним фактом тощо.

Звертаємо увагу на те, що ключовими елементами угоди за результатами медіації, укладеної в письмовій формі, та які визначено в ст. 21 Закону, є: 1) дата і місце укладення угоди; 2) відомості про сторони медіації та їх представників; 3) медіатор (медіатори), суб'єкт, що забезпечує проведення медіації (за наявності), ревізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації; 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання; 5) інші умови, визначені сторонами медіації.

В юриспруденції слушно вказується, що істотними умовами угоди мають бути положення про предмет спору, умови його вирішення, способи та строки виконання, наслідки невиконання чи неналежного виконання. Зміст угоди рекомендується викладати у простому та зрозумілому сторонам медіації стилі. Угода може містити певні положення, які не характерні для звичайної правової угоди, але у конкретному разі допомагають сторонам якнайкраще задовольнити їхні інтереси. Водночас в окремих випадках, якщо сторони беруть участь у медіації без адвокатів, доцільним кроком може бути отримання попередньої консультації юриста кожною зі сторін [13].

Ми підтримуємо науковців, які доводять, що в законодавстві не досить чітко визначено процедуру виконання угод, які укладено після процедури медіації. Законом передбачено, що в разі невиконання або неналежного виконання таких угод, сторона спору може звернутися до суду, третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу відповідно до законодавства. Отже, гарантій виконання угод, укладених після процедури медіації, фактично немає і дуже ймовірно, що стороні доведеться розпочинати процес вирішення спору знову, що призведе до втрати часу і ресурсів [14].

Слід звернути увагу на те, що ст. 231 ГПКУ не передбачено закриття провадження у господарській справі у результаті укладення угоди за результатами медіації. Водночас ця стаття Кодексу містить вичерпний перелік

підстав, за якими суд закриває провадження: 1) спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства; 2) немає предмета спору; 3) суд встановить обставини, які є підставою для відмови у відкритті провадження у справі відповідно до п.п. 2, 4, 5 ч. 1 ст. 175 цього Кодексу, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 175 цього Кодексу; 4) позивач відмовився від позову і відмову прийнято судом; 5) після відкриття провадження у справі між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення до міжнародного комерційного арбітражу або третейського суду, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або її не може бути виконано; 6) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією зі сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва; 7) сторони уклали мирову угоду і її затверджено судом.

На нашу думку, після укладення угоди за результатами медіації позивач, наприклад, може відмовитися від позову і відмову буде прийнято судом, або сторони можуть укласти мирову угоду і її буде затверджено судом в порядку, визначеному цим Кодексом. Водночас суб'єктам законодавчої ініціативи доцільно розглянути та можливо внести зміни до ст. 231 Господарського кодексу України про закриття провадження у господарській справі у зв'язку з укладенням угоди за результатами медіації.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи зазначене вище, дійдемо висновків про те, що правові відносини у сфері врегулювання господарського спору шляхом медіації регулюються нормами спеціального закону – Закону України «Про медіацію». Суддя не є учасником врегулювання господарського спору шляхом медіації. Результат домовленостей сторін медіації в господарському спорі відображається в угоді за результатами медіації. Укладення угоди за результатами медіації є підставою для припинення процедури медіації, тобто дії сторін медіації (сторін господарського спору) спрямовані на припинення чи зміну спірних правовідносин та, які обумовлюють дотримання істотних умов угоди за результатами медіації, визначеної в ст. 21 Закону України «Про медіацію». Угода за результатами медіації є юридичним фактом, який в юриспруденції відноситься до цивільних договорів (правочинів). Угода за результатами медіації має ознаки двостороннього чи багатостороннього цивільно-правового договору. В укладенні угоди за результатами медіації відбувається добровільне висловлення волі сторін медіації. Угоду за результатами медіації може бути покладено в основу мирової угоди чи бути підставою для відмови сторони від позову.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Кармаза О.О. Поняття та зміст цивілістичного юридичного процесу. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2017. № 3(15). С. 146-152.
3. Кармаза О.О., Федоренко Т.В., Позов Д.А. Цивільно-правові договори: проблеми якості закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 151-154.
4. Закон України «Про медіацію» Науково-практичний коментар. Судова практика. Зразки документів / за заг. ред. д.ю.н., проф. О.О. Кармази та ін. Київ, 2025. 350 с.
5. Мазаракі Н.А. Виконання угоди, укладеної за результатами медіації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 15-18.
6. Токарева К.С. Угода за результатами медіації в системі адміністративно-правового регулювання. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 85-89.

7. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. В редакції Закону від 03 жовтня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
8. Закон України «Про медіацію» Науково-практичний коментар. Судова практика. Зразки документів / за заг. ред. д.ю.н., проф. О.О. Кармази та ін. Київ, 2025. 350 с.
9. Навроцька Ю.В., Воробель У.Б. Медіаційна угода vs мирова угода у цивільному судочинстві. *Цивілістика*. 2022. № 3. С. 65-73.
10. Кармаза О.О. Проект Закону України «Про медіацію»: пропозиції щодо вдосконалення законодавства України. *Право та юстиція*. 2021. № 2 (15). С. 5–17.
11. Давидова І.В. Медіація чи мирова угода: особливості застосування при вирішенні спорів. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 119-122.
12. Кармаза О.О., Кушерець Д.В., Луцька Г.В. Медіація в Україні як ефективна позасудова форма захисту прав громадян в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Human rights and public governance in modern conditions: monograph*. Riga, 2023. 952 с.
13. Шпомер А.І., Кривопуск Д.Л. Правове регулювання застосування медіації у сфері господарської юстиції. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 29-33.

References

1. On Mediation: Law of Ukraine No. 1875-IX of November 16, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
2. Karmaza, O.O. The concept and content of civilistic legal process. *Scientific and Informational Bulletin of the King Danylo University of Law. Law Series*. 2017. vol. 3(15). pp. 146-152. (in Ukrainian).
3. Karmaza O.O., Fedorenko T.V., Pozov D.A. Civil law contracts: problems of the quality of law. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2023. № 2. pp. 151-154. (in Ukrainian).
4. Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine “On Mediation”. Judicial practice. Sample documents / ed. O.O. Karmaza et al. Kyiv, 2025. 350 p. (in Ukrainian).
5. Mazaraki N.A. Performance of the agreement concluded as a result of mediation. *Actual Problems of Domestic Jurisprudence*. 2018. Vol. (1). pp. 15-18. (in Ukrainian).
6. Tokarieva K.S. The agreement resulting from mediation in the system of administrative and legal regulation. *Law and Security*. 2020. Vol. 3(78). pp. 85-89 (in Ukrainian).
7. Economic Procedural Code of Ukraine. 1991, November 6. Law No. 1798-XII (as amended on October 3, 2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
8. Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine “On Mediation”. Judicial practice. Sample documents / ed. O.O. Karmaza et al. Kyiv, 2025. 350 p. (in Ukrainian).
9. Navrotska Yu.V., Vorobel U.B. Mediation agreement vs settlement agreement in civil proceedings. *Civilistics*. 2022. vol. 3, pp. 65-73. (in Ukrainian).
10. Karmaza O.O. Draft Law of Ukraine “On Mediation”: proposals for improving Ukrainian legislation. *Law and Justice*. 2021. Vol. 2 (15). pp. 5-17. (in Ukrainian).
11. Davydova I.V. Mediation or settlement agreement: features of application in dispute resolution. *Legal Position*, 2023. vol. 3(40), pp. 119-122. (in Ukrainian).
12. Karmaza O.O., Kusherets D.V., Lutska H.V. Mediation in Ukraine as an effective out-of-court form of protection of citizens’ rights under martial law. *rights and public governance in modern conditions: monograph*. Riga, 2023. 952 p. (in Ukrainian).
13. Shpomer A.I., Kryvopusk D.L. Legal regulation of mediation application in the field of commercial justice. *Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Legal Sciences*. 2023. vol. 34(73). No. 5, pp. 29-33 (in Ukrainian).

Nataliia LOPONOSOVA

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1611-9333>

e-mail: 19062000nl@ukr.net

AGREEMENT BASED ON THE RESULTS OF MEDIATION IN THE SYSTEM OF CIVIL PROCEEDINGS: ECONOMIC PROCEEDINGS

The paper is devoted to the conceptual principles of civil law contracts concluded in the process of mediation and which are related to the civil proceedings: economic proceedings, civil proceedings, notarial proceedings, enforcement proceedings, etc. The scientific conclusions are supported that civil proceedings, economic proceedings, enforcement proceedings, notarial proceedings, mediation in the aspect of comprehensive protection of private rights of citizens and legal entities in legal proceedings in jurisprudence should be considered in the sense of "civil proceedings". Scientific and practical analysis of the norms of the Economic Procedural Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Mediation" proves that the mediation procedure can be applied in cases where legal proceedings have begun in a commercial court. At the same time, for the duration of this procedure, the consideration of the case is suspended and all procedural and procedural actions regarding the settlement of a commercial dispute through mediation are carried out within the limits and in the manner determined by the Law of Ukraine "On Mediation". The judge is not a participant in the mediation. It has been proven that the meaning of the term "agreement based on the results of mediation" is used and disclosed only in the Law of Ukraine "On Mediation". The norms of the Economic Procedural Code of Ukraine, although they do not directly indicate that the agreements that will be reached in the mediation procedure can be formalized in an agreement based on the results of mediation, do not prohibit fixing the result of the agreements of the parties to the mediation in an agreement based on the results of mediation. An agreement based on the results of mediation is one of the types of agreements that are drawn up in writing. A settlement agreement and an agreement based on the results of mediation are not identical concepts. Article 231 of the Economic Procedural Code of Ukraine does not provide for the closure of proceedings in a commercial case as a result of concluding an agreement based on the results of mediation.

Keywords: mediation, court, parties to mediation, judicial protection, extrajudicial protection, protection of rights, contract, commercial process, civil process